

SZENCI MOLNÁR ALBERTRE GONDOLUNK . . .

Két város között a Német Demokratikus Köztársaságban az új autós-trádán 100 km-es sebességgel robogott a gépkocsink. Egy-egy falu, város, torony, várfok úgy maradt el kétoldalt, hogy csak a tekintetünk fordulhatott feléje, a fejünk már nem. Szemből erős szél fújt. Néha lőkészerűen támadott, kitépte a csomagborító ponyvánkat, csattogtatta a szabadult szíjazatot, ablakunk szűk részén befütyült, bizonytalanná tette járművünk haladását. Módszertelenül ingerelt minket, hogy nem mehetünk „csak“ száz kilométeres gyorsasággal.

És én akkor rájuk gondoltam, a XVI. századi vándor elődeinkre, akik tudományhajszoló szent hevületükben egykor elvetődtek erre a tájra. *Milyen ellenszélben kellett nekik haladniok!* Felszedelőzködtek valamelyik poros erdélyi városból, faluból, csatlakoztak a kereskedő karavánokhoz, legtöbbször gyalog, vagy jobb esetben döcögős tengelyen, elképesztően rossz utakon mentek messzi észak felé, az ország peremvidékei felé kerülve el a törökmegszállta helyeket, közben fejszével a kézben védeni kellett rablók, fosztogatók ellen az életet, a pénzt, az ételmet, állandó veszedelemben, alig pihenve, több hetes-hónapos vándorlás után érkeztek el Wittenbergbe, Heidelbergbe, Strasbourgba vagy valamelyik nyugati város egyetemére. És ott pénz, támogatás nélkül, munkából, a gazdagoknak végzett szolgálati díjakból tartották fenn életüket. *Ezek voltak ám a hősök! Ezek voltak bátor emberek!* Nemcsak átfutottak a tájon, de felsebzett, rogyyanó lábukkal mérték meg a távolságot, magasságokat és mélységeket.

Vándor elődeink között voltak olyanok, akik 35 évesen (Dávid Ferenc), olyan is, aki 16 évesen (Szenci Molnár Albert) indult neki a távoli országoknak. Olyan is volt, akit az *ellenszél* hamar visszatérített, elcsüggesztett, és olyan is volt, aki *öregdiákként* ment egyik egyetemről a másikra, s egész fiatal életét a több tudomány megszerzésére áldozta. Ez utóbbira szembetűnő hazai példa Szenci Molnár Albert, akire születése 400. éves évfordulója alkalmából mi is emlékezni kívánunk.

Ő a rubrikai nyilvántartás szerint nem volt unitárius. Arról sincs tudomásunk, hogy unitárius kortársaival közös frontot alkotott volna a kultúra terjesztésében vagy a vallásos élet építésében. Kálvin-követő, fordító volt. De egyéniségében ott van a legszembetűnőbb unitárius vonás: a *türelmesség*, írásaiban: a *haladó szellem*. Apai ágon székely származású volt. Hogy honnan indult el vándorútjára az apja, nincs

följegyezve. Mindenesetre már ő kitört a hagyományos keretek közül. Jobb megélhetést, kultúrzonát keresett és talált is a Pozsony megyei Szenc községben, ahol bizonyára ősei molnármesterséget folytattak. Fia ezt a *kóbor lelket* fokozottan örökölte. Nyugat- és Közép-Európa tíznel több helységében tanult, tanított, írt, fordított, könyveket nyomtatott, prédikált stb. Változatos életében voltak olyan pillanatok, amikor a megdicsőülés környezte; ült az öreg Béza Tivadar lábainál Genfben, élvezte a kor leghíresebb tudósának, Keplernek a vendégszeretetét. És volt része mellőzésben, alaptalan vádban, inkvizíciós kínzásokban, kivert kutya módjára kóborló hajlékkeresésben, szerelmi csalódásban és népezzé vált családja körében bizonyára családi örömeiben is. Ő is, mint sok külföldet járó akadémitánk, idegenből hozott feleséget, aki nem tudott az errefele uralkodó viszonyokhoz hasonlítani, s mindig haza, visszakiváncozott. Valószínűleg gyerekeivel együtt vissza is ment, s a házsongárdi temető hantjai csak az ő hatvanéves, fáradt porait takarhatták el.

Nálunk unitáriusoknál zsoltárfordításaival, illetve az általa szövegesített főleg francia eredetű zsoltárdallamok alkalmazásával lett népszerűvé. Az ő korában nálunk már fejlett egyházi énekkultúra volt, hiszen Kanyaró Ferenc állítása szerint 1570 tájékán már unitárius énekeskönyv is jelent meg. 1606-ban újból kiadtak egyet, melyből példányszámunk is van, s amelyik 5 kiadást ért meg. De a Bogáti Fazekas Miklós és kortársai által fordított vagy írt szövegek az övéhez viszonyítva nehézkesek, csikorgó dallamúak voltak. Egészen természetes tehát, hogy az övé, a jobb kiszorította a gyengébbet. Uzoni Fosztó István feljegyzései szerint 1665-től fogadták be egyházunkba Molnár Albert zsoltárait. Székely Sándor püspökünk az énekeskönyv 1837-es kiadásában már apasztotta a zsoltárok számát, de az 1957-es, tehát a legutóbbi kiadásban is Molnárnak 19 zsoltára szerepel, melyekből 7 teljes eredetiben, 12 pedig átírva, illetve rövidítve dicséri az egykori alkotót. Az általa *megigazított* és kiadott Bibliát, prédikációfordításait, valamint imádságoskönyvét sokfelé használták gyülekezeteinkben. Latin szótára tanulmányosságunknak századokon keresztül nagy szolgálatot tett.

Amikor két évvel ezelőtt az Unitárius Világszövetség (IARF) heidelbergi kongresszusán voltunk, ő is eszünkbe jutott. Kerestük nyomdokait a Neckar-parti egyetem folyosóin, a filozófusok útján vagy az ő korában vészesen megrongált vár termeiben, ódon sétányain. Az idén pedig más német tájakon, majd a szépséges Prágában kerestem vándorló alakját. S ha korabeli emlékekre bukkantam, felsőhajtottam: itt élt, itt járt, itt tárgyalt, kutatott, préselte könyvekbe szellemét, szórta szét gazdag önmagát. De tudom, érzem, hogy mindig az itthon hagyott nehéz sorsú nyájra gondolt, csak annak akart hasznára lenni. Születésének 400. évfordulóján mi unitáriusok is kegyelettel és szeretettel gondolunk rá.

Dr. SZÁSZ DÉNES

SZENCI MOLNÁR ALBERT (1574—1634)

A kolozsvári iskola rektorának — Sommer Jánosnak — pestishalála évében, 1574-ben született a legkiválóbb késő-humanista protestáns író: Szenci Molnár Albert, ki jóllehet élete nagy részét hazájától távol élte, állandó kapcsolatban volt az itthoni körökkel, gyakran hazalátogatott. Szereteágazó, sokrétű munkásságával a hazai protestánsok vallási, irodalmi és tudományos igényeit igyekezett szolgálni és kielégíteni. Hitbuzgalmi műveket fordított, szótárakat szerkesztett, és nyelvtankönyveket adott ki. Zsoltárfordításai ma is elevenen élő, ható, buzdító versek, melyeknek hatása, befolyása végigkövethető egész irodalmunkon.

„Holtig deák“ ember, ki ifjonti lelkesedését, jókedvét és buzgalmat élete legsanyarúbb perceiben sem tagadta meg, megmaradt tudásra figyelő, újra kíváncsian hallgató, mindenét a köz érdekében feláldozó, adakozó embernek. Első mestere az „istenes vén ember“, Károli Gáspár, kinek „lábainál forgott“. Itt ismerhette meg a szellemi műhely izzó légkörét és szigorú törvényeit. Göncön tanult a nagy Károlinál, segítkezve a vizsolyi Biblia kinyomtatásánál, mely munka iszonyatos lemondást, de lelkesedést is parancsolt. Rendkívüli ügy szerény munkása volt: hiszen jó másfél ezer esztendővel a háta mögött a kereszténység még mindig a Bibliára épült és hivatkozott, de tartalmát, lényegét csupán a papság ha ismerte, a hívő lelkeknek csupán töredéket közvetítve. Szenci Molnár Albert korában a Biblia a tudás ősforrása volt, a könyvek könyve, — ott Károli mellett lett bibliás emberré Szenci Molnár Albert. A Károli melletti időszak eredménye később az 1608-ban Hanau-ban kiadott Biblia „második kinyomtatása“ volt, Károli Gáspár szövegét „igazgatta, néhol meg is jobbította“. Ezt követte 1612-ben az oppenheimi kiadás.

Szótárkészítő munkásságával és magyar nyelvtanával (*Dictionarium latino—hungaricum, Novae Grammaticae Ungaricae...*) mintegy folytatta és tökéletesítette a XVI. század első felében élt erasmista nyelv-művelők munkáját. Latin—magyar szótárát Pápai Páriz Ferenc bővítette ki, s ebben a megújult formában még jó két évszázadon át volt használatban. Mindezek mellett publikált prédikációsgyűjteményt és imádságoskönyvet, lefordítja és kiadja Kálvin János *Institutióját Az keresztényi religióra és igaz hitre való tanítás* (1624), valamint Scultetus Ábrahám egyházi beszédeit *Postilla Scultetica* címen.

Legfontosabb, mindmáig emlegetett műve a genfi zsoltárok remekbe szabott magyar fordítása. Marot és Béza francia nyelvű versei után,